

מותו של ראשי הלישכה

הפסוק בכל השפות: ניטוש את גביית החובות. (כך כתוב על אנשיו של דויד, בשעה שהיה מורד במלכותו: ויתקבצו אליו כל איש-מצוק, וכל איש אשר לו נושא, וכל איש מרנפש, ויהי עליהם לשר.)

והנה, בכל המהומה שקמה השנה בארץ סביב השמיטה, איש מבין החרדים לא הציע להנתיב גם את שמיטת החובות, שהיא מיצוה לא-פחות חשובה, ואולי אף יותר חשובה, משמיטת עבודת האדמה. זוהי מיצוה סוציאלית ראשונה במעלה.

מדוע? האם חרדים חרדים לכספם? האם שולטים מלווי הכספים בציבור החרדי? ומדוע אין שר-האוצר הרתי נועק כדי לכפות את הדבר על הבנקים?

לוח על הקיר

לפני כמה ימים הרציתי כפרוים צבאי מסויים. אחרי ההרצאה הזמין אותי המפקד לשות קפה בלישכתו. היה זה משרד צבאי אופייני. על הקירות היו תלויים מיסמכיי הוקרה שונים. עייתני בהם. ולפתע נדהמתי. היה תלוי שם לוח-מתכת יפה, ובו מפה של ארץ-ישראל (הש"למה). הגבולות היו מצוירים בצבע ירוק, הכתובת היתה באותיות שחורות, ובמרכז היה עיגול אדום. נדהמתי, מפני שראיתי לוח דומה מאוד בחדר שבו נפגשתי באחת הפעמים עם יאסר ערפאת בתוניס. אותה הארץ, אותם הגי כולות, אותם הצבעים, שהם ציבועי הדגל הלאומי הפלסטיני. לפתע שמתי לב שבלוח שלפני מצויר גם רגל ישראל קטן. כלוח התוניסי היה רגל פלסטיני. אמרתי לקצינה הצעירה, שהיתה במקום: "אילו היה הלוח הזה תלוי על קיר ברמאללה, היה בעל-הבית נשלח לכלא לשנתיים."

זה מתחיל להשפיע!

אני כמעט מתבייש להביא עוד פעם את הברחה העתיקה הזאת. אבל אין ברירה — כיום כבר לא עושים בדיחות כאלה. אני מתכוון לסיפור על שני הפלמ"חניקים הקשישים, הנפג"שים בימים אלה, אומר איציק לרובקה: "אתה זוכר את הסורה ששמו לנו בתה בפלמ"ח, כדי שלא נחשוב על בחורות? ובכן, זה מתחיל להשפיע..."

יש דברים הווקים לזמן. כשבאתי כפעם הראשונה לכנסת, בסוף 1965, החלטתי להקדיש חלק ניכר ממירצי להעלאת רעיונות חדשים בשיחתי חיים שונים, שאינם נוגעים לפוליטיקה. כמה מהנושאים האלה הפכו למעין סמלים-מיסחריים של פעולתי הפרלמנטרית. למשל: נסיעה-חנינים של חיילים בכל כלי-התחבורה הציבוריים. או: הפיקעת כל שפת-הימים מידי הרשויות המקומיות והעברתה לרשות ארצית לשפת-הים, שתפתח אותה כחיידה אחת. או: ביטול האיסור על הפלות מלאכותיות. בין השאר בליבלתי את מוחם של צייתניסר שריתחכורה (משה כרמל, עוד וייצמן, שימעון פרס, גד יעקובי, חיים קורפן, ואולי שכחתי אחי או שניים) בעניין מוגני-האוויר. תבעתי לא רק לחייב את כל האוטובוסים והמוניות בהתקנת מוגנים, אלא גם לשחרר מכל מס או מכס את המוגנים למכוניות הפרטיות. באחרונה קראתי שרעיון זה התקבל סוף-סוף, אם כי בצורה חלקית. באותה עת הצעתי להפקיע את כל שרותי-הכבאות מן הרטריות המקומיות, ולהקים חיל-כבאים ארצי. בדומה למיטרה, כדי לאפשר את ריכוז ויעול השרותים. עכשיו קראתי שגם הצעה זו התקבלה. הוא שאמרתי: זה מתחיל להשפיע.

הזקן מעיין-חרוד

איש בשם אוסטרובסקי היה בעיין-חרוד. ותיק שבוחתיקים ש' ראשו כעננים. מה שנקרא כיום אסטרונאוט. היתה לאיש מכובת מטעם המשק, שעברה אובדל. הוציא אותה מן המוסך ונסע לתחנת-הבנוי של המשק. מילא את המיכל, ניסה להתניע —

עין עפרים העולם הזה

אוטו מת. כאו אנשי-המוסך, בדקו. לא מצאו כל גפם. בדקו בתיסכול גור כר כל חלק וחלק, פירוק. התי קינו. לא כלום. האוטו מת. לבסוף היתה לאחד המוסכני קים הברקה. הוא הכניס אצבע למיכל-הדלק, הרחי, וקבע "הכנסת מים במקום בניזון". פניו של אוסטרובסקי נפל. הוא גימגם כמה התנצלותיות. ואז לפתע אורו פניו והוא אמר: "אבל תארו לעצמכם שזה היה עובר! הרי זו היתה מהפכה!" נוכרתי בסיפור זה כשקראתי את דברי-ההתנצלות של השר משה שחל. לא-מכבר נאם נאום על הסיכוי הרב לגלות נפט בקידוח מסויים. המניין נקו אל-על. מישרו הרוויח 1.5 מיליון דולר במכה אחת (ראה עמודים 6-7). ואז התגלה שלא דובים ולא יער ולא נפט. המניין צנח. שאלו את שחל איך זה נשא נאום כזה. התמרמר שחל: אילו היו מוצאים שם נפט, הייתם גם כן באים בטענות אליי?

החיות בג'ונגל התכנסו והחליטו שיש לשים קץ להרג ההרדי. האריה הציע לבטל את הארס. הנחש הציע לבטל את המלתעות. הנמר הציע לבטל את הקורים. העכביש הציע לבטל את הציפורניים. הנשר הציע לבטל את הזנב. וכן הלאה. לבסוף קם הדוב, והציע: הבה נבטל את כל סוגי-הנשק כולם, ונשאיר רק את חיבוק האחרון והאהבה..."

מקץ שבע שנים

משהו מוזר קורה בשנת-השמיטה. החרדים הפכו את הארץ על ראשה. מוכרחים לקנות חיטה בחו"ל, ולשלוח לחו"ל את החיטה שלנו, זו שנורעה ושנקצרה בזיעת אפם של עובדי-ארמה חרוצים. משגעים את המרינה. שר התעשייה-ההמיסחה, יהודי טוב האוכל רק שרעיפים כשרים, נתן את דרו לכך. ויש כאן משהו מוזר. אומנם, מיצוות השמיטה מעוגנת היטב בתורה. למשל, בספר שמות, פרק כ"ג: "ושש שנים תורע את ארצך, ואספת את תבואתה. והשביעית תשמטנה, ונטשתה, ואכלו איבויני עמך, ויתרם תאכל חיות-השדה".

יפה. המחוקק התנ"כי רגא גם אפילו לחיות-הבר. כולי בעד. וכן בספר ויקרא, פרק כ"ה: "ושש שנים תורע שדך, ושש שנים תזומר כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה, שדך לא תורע וכרמך לא תזומר. את ספיה קצירך לא תקצור, ואת עינבי נזירך לא תבצר, שנת שבתון יהיה לארץ. והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה, לך ולעבדך ולאמתך

ולשכירך ולתושבך הגרים עימך. ולכמתך ולחיה אשר בארץ תהיה כל תבואתה לאכול". בימים שבהם לא ידעו את כוחם של דשנים כימיים ואחרים להשבת הקרקע, זה היה בודאי כלל חקלאי חכם. מה גם שדאגו לתושבים הלא-ישראלים, ואף לחיות-הבר. החרדים תובעים לקיים מיצוה זו גם כיום, אף כי התפתחות הטכניקה החקלאית רוקנה אותה מכל תוכן מעשי. מילא. על-פי מילתם הם צורקים. אולם גם על-פי שיטתם קורה כאן דבר מוזר. כי החוק העיקרי של השמיטה נשכח מהם, איכשהו.

הנה, למשל, הדברים שנאמרו בספר דברים, פרק ט"ז: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה: שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעה, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה".

כאן מדובר על שמיטה אחרת לגמרי: שמיטת חובות. המחוקק התנ"כי קבע כי כל החובות יתבטלו בשנה השביעית. "משה ידו אשר ישה ברעה" — הכוונה היא לנושה, אשר לא יגוש את רעהו ("יגוש", בשין שמאלית).

אחרי זה בא פסוק לא-הכי-מפאטי: "את הנוכרי תגוש, ואשר יהיה לך אחיך תשמת ידך". כלומר: מותר לגבות את החוב מידי הנוכרי, אך לא מבני-ישראל. יש המסבירים את ההפליה בכך שהמיצוה בנויה על מידה של הדידות. מכיוון שהנוכרי אינו חייב לשמוט חוב של ישראלי ואי אפשר לחייב אותו, אין ישראלי חייב לשמוט חוב של נוכרי. המחוקק לא הסתפק במיצוה, ואף הזהיר מפני עקיפתה: "היי שמר לך, פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, לאמור: קרבה שנת-הש"ב, בע, שנת השמיטה, ורעה עיניך באחיון ולא תתן לו, וקרא עליך אל ה', והיה כן חטא".

כלומר: גם בשנה השישית אסור לך לסרב להלוות את כספך לאביון, מתוך מחשבה שהוא לא יחזיר את הכסף לפני שנת-הש"ב מיטה, ואז יתבטל החוב מאליו. גם אז אתה חייב להלוות. אחרי זה כן — מיצוה ברורה ויפה. בני-ישראל אכן קיימו מיצוה זו. ולראיה: עוד בספר נחמיה, פרק י', כתרו ראשי-הציבור אמנה, ובה התחייבו: "...וניטוש את השנה השביעית ומשאל כל יד". "משא" (שין ימנית) — שוב מלשון נושים. כך גם תירגמו את

גם אחרי מותו נשאר רודולף הס בגדר תעלומה. התואר הגראנדיוזי "ממלא-מקום הפירר" סתר את המציאות של איש צנוע, שלא היה אלא מזכירו הפרטי של אדולף היטלר בשנים הראשונות, וראש-לישכתו לאחר-מכן. הוא נראה כתצלומים רבים מאחורי הפירר, דמות גבוהת-קומה אך מוטרשת איכשהו. מעט מאד נודע על פעילותו. גם כאשר נאמר עליו שבמיקרה שהיטלר ימות יבוא הוא כמקומו, לא ידע איש להסביר מדוע, כעצם. באופן רישמי היה הרמן גרינג מחליפו המיועד של הפירר, במיקרה של מותו. אך לגרינג היו אויבים רבים. ואילו להס לא היו אויבים כלל. הוא לא היה שייך אף לאחת מן הכנופיות והכתות השונות שהתבצרו בצמרת המדינה הנאצית, ושלחמו זו בזו בחמת-זעם.

הס

נאמר עליו בשעתו שהוא היה "היטלראי, אבל לא נאצי". כלר מר: שהיה מסור באופן אישי להיטלר. יותר מזה: שהיה משועבד לו לחלוטין. לא היתה לו אישיות משלו. הוא היה כלי-שרת בידי המנהיג.

היה זה הס שישב עם היטלר בכלא הנוה, אחרי כישלון נסיון הפיכה הנאצי של 1923. שם הכתיב לו היטלר את החלק הראשון של מיין קאמפף ("מאבקי"). הספר המשעמם, הכתוב בגרמנית מסורבלת, סוגנו על-ידי הס, כמיטב יכולתו.

פישעו של הס היה שהלך אחרי היטלר באש ובמים, מבלי לפקפק ולהרהר. לכן היה מסוגל לכל מעשה, וגם לכל פשע. נאמר עליו שהיה עולה עם היטלר גם לגרודם. אילו שהה כבונקר של היטלר בימים האחרונים, אין ספק שהיה מאבד את עצמו לדעת, כמו יוזף גבלס.

להלכה היה הס אחראי למנגנון המיפלגה הנאצית. תפקירו האמיתי שם היה ליישב סיכוסים בין מנהיגי-המישנה ולדאוג לכך ששום דבר לא יגיע לפירר. בכך ראה את משימתו העיקרית. כך, למשל, היה אחראי לחיבור סקר-העיתונות היומי, שהונח לפני הפירר. הס דאג לכך שהסקר יכלול רק ידיעות חיוביות. את השליליות גנז במגירתו. יתכן שאפשר היה להשוות, בדרך זה, לאוליבר נורת'.

הס נולד כאלכסנדריה, בנו של סיטונאי גרמני שחי וסחר במצ"ריים. כמו רבים מבין הגרמנים שחיו ברחבי העולם, ושנקראו גרמני-חיוך-ארץ, היה לאומני יותר מן הגרמנים עצמם. מעניין כי בצמרת הנאצים היו כמה וכמה שלא נולדו בגרמניה. היטלר נולד באוסטריה (וכמוהו, כמוהו, אדולף איימן). אלפרד רונברג, האידיאלוג של המיפלגה, היה באלטי מאסטוני. (ולהבדיל: נא פולין היה קורסיקאי לא צרפתי; סטאלין היה גרוזי, לא רוסי.) בפרוץ מלחמת-העולם הראשונה מיהר הס לגרמניה, כדי לש' רת את המולדת. הוא היה סגן-מישנה בצבא, ואז הכיר את רביטר ראי היטלר. הוא נשבה על-ידי אישיות, ואף כתב לו שירים.

היה זה הס, אז תלמיד לכלכלה, שקישר בין היטלר ובין ארם שהיתה לו השפעה רבה על המחשבה הנאצית: הפרופסור אלוף-המישנה קארל האוסברג, יוצר המושג הגרמני "גיאורפוליטיקה" וממציא המושג "מרחבי-מחיה". האוסברג, שחי זמ"מה ביפאן, היה אדריכל הברית הגרמנית-יפאנית. הס קישר בין שני האישים, וכך עיצב את תמונת-העולם של היטלר, שהיתה ער או פרובינציאלית מרכז-אירופית.

איש מבני-גילי לא יכול לשכוח את הרגע הגדול, כאשר נודע כי "ממלא-מקומו של הפירר" נחת בבריטניה, בעיצומה של המל"חמה. עד היום לא ברור מדוע עשה זאת. היטלר טען שהוא חולד נפש, ואין ספק שהס אכן היה מעורר בנפשו מאז ועד יום מותו. סטאלין חשד כי הס בא בשם היטלר כדי להציע לכריטים ברית נגד רוסיה, או לפחות האוסברג כי הבריטים לא יתקיפו את העורף הגרמני בשעה שהיטלר פלש לכריית-המועצות. זה בהחלט התאים להשקפתו של היטלר עצמו, שדגל תמיד בכריית גרמנית-כריית טית נגד הכולשוויקים. אני נוטה לגרסתו של וינסטון צ'רצ'יל, שראה בו אידיאליסט מופרע, בעל רצון טוב, שביקש לפעול למען השלום. "בעיה רפואית, לא פוליטית".

אילו זה היה תלוי בצ'רצ'יל, הס לא היה מועמד כלל למישפט. אבל התואר המרשים — "ממלא-מקום הפירר" — היה בעוכריו של הס. אי-אפשר היה שלא להושיב אותו על ספסל-הנאשמים של נירנברג. אבל הוא לא הורשע בפשעים נגד האנושות, ולא הוצא להורג. תחת זאת נכלא עד יום מותו, השבוע האחרון — איש עגום ובודד שהפך, איכשהו, לסמל של מיטרה, מפני שנפל בגיל 25 בשבי אישיותו של אדם חזק ממנו.

הקץ לנשקו

יומתי של מיכאיל גורבאצ'וב למען שיחרור העולם מן הטילים לטווח בינוני מזכירה לי סיפור. (אני מצטט מתוך הזיכרון המעורר פל.)

בשנות ה-20 של המאה נערכה ועידה בינלאומית למען פירוק הנשק, אחת מיני רבות. נאמו בה נציגי כל המעצמות ראו, וכל אחד מהם הציע לבטל נשק מסויים. בדרך כלל היה זה הנשק שלגביו יש יתרון למדינה ידיבה. ורק הנציג הסובייטי, מקסים ליטווינוב (שהיה, אגב, יהודי) הציע לפרק את כל הנשק. על כך העיר הנציג הצרפתי: "הרשו לי לספר לכם אגדה. כל